

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ
مجلة كلية الإلهيات في جامعة بينكول
BINGOL UNIVERSITY
JOURNAL OF THEOLOGY FACULTY

ISSN: 2687-5128

Sayı: 17 | Yıl: 2021/1

Bu dergi **TRDİZİN** tarafından taranmaktadır.

Bu Dergi 16. sayıdan itibaren **ERIHPLUS** tarafından taranmaktadır.

Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (BÜİFD), yılda iki kez (Haziran/Aralık) aylarında **online** yayımlanan ulusal ve uluslararası alan indeksli hakemli bir dergidir.

BÜİFD dergisinde yayımlanan yazıların bilimsel ve hukukî sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yayımlanan yazıların bütün yayın hakları yayıncı kuruluşa ait olup, izinsiz kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz ve elektronik ortama aktarılamaz.

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ	BİNGÖL UNIVERSITY JOURNAL OF THEOLOGY FACULTY
Sayı: 17, Yıl: 2021/1	Issue: 17, Year: 2021/1
e-ISSN: 2687-5128	
Sahibi / Owner (Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Adına) (On Behalf of Bingol Universty Theology Faculty) Prof. Dr. Mustafa AGÂH	Yayın Kurulu / Editorial Board Prof. Dr. Mustafa AGÂH Prof. Dr. Orhan BAŞARAN Doç. Dr. Abdulnasır SÜT Doç. Dr. İbrahim ÖZDEMİR Doç. Dr. Üyesi Nebi BUTASIM Dr. Öğr. Üyesi Abdullah BEDEVA Dr. Öğr. Üyesi Bedrettin BASUĞUY Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sami BAGA Dr. Öğr. Üyesi Süleyman TAŞKIN Dr. Öğr. Üyesi Sahip AKTAŞ Arş. Gör. Mehmet ÖZTÜRK
Baş Editör/Editor In Chief Doç.Dr. Nebi BUTASIM	
Editörler/Editors Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sami BAGA Dr. Öğr. Üyesi Bedrettin BASUĞUY Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ESVED Dr. Öğr. Üyesi Sahip AKTAŞ	
Dil Editörü/Language Editor (İngilizce/English) Arş. Gör. Mehmet ÇAVDAR	Danışma Kurulu /Advisory Board Prof. Dr. İbrahim ÇAPAK (Bingöl Üniversitesi) Prof. Dr. Abdurrahman ACAR (Dicle Üniversitesi) Prof. Dr. Abdurrahman ATEŞ (İnönü Üniversitesi) Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. Bilal AYBAKAN (İbn Haldun Üniversitesi) Prof. Dr. Cafer Sadık YARAN (On Dokuz Mayıs Üniversitesi) Prof. Dr. Cemalettin ERDEMCI (Siirt Üniversitesi) Prof. Dr. Erkan YAR (Fırat Üniversitesi) Prof. Dr. Eyyüp TANRIVERDİ (Dicle Üniversitesi) Prof. Dr. Fethi Ahmet POLAT (Muş Alparslan Üniversitesi) Prof. Dr. Fuat AYDIN (Sakarya Üniversitesi) Prof. Dr. Gıyasettin ARSLAN (Fırat Üniversitesi) Prof. Dr. Hakan OLGUN (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. Halit ÇALIŞ (Necmettin Erbakan Üniversitesi) Prof. Dr. Hayati AYDIN (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi) Prof. Dr. Hüseyin HANSU (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. İbrahim YILMAZ (Atatürk Üniversitesi) Prof. Dr. İlyas ÇELEBİ (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi)
Dil Editörü/Language Editor (Arapça/Arabic) Dr. Öğr. Üyesi Abdullah BEDEVA	
Alan Editörleri/Field Editors Dr. Fatmatüzzehra YAŞAR Arş. Gör. Mehmet ÖZTÜRK Arş. Gör. Sadi YILMAZ Arş. Gör. Garip ÇAĞLAR Arş. Gör. Erkan BAYSAL Arş. Gör. Özkan ŞİMŞEK Arş. Gör. Necmettin KARTAL	
Yazı İşleri Müdürü / Editor in Chief Doç. Dr. Nebi BUTASIM	

<p>Kapak ve Sayfa Tasarımı R@nin Dijital Tasarım</p> <p>Yazışma Adresi / <i>Corresponding Adress</i> Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 12000 Merkez/BİNGÖL Tel: +90 (426) 2160005 -Fax: +90 (426) 2160035</p> <p>Elektronik posta / <i>e-mail</i> bingolilahiyatdergisi@hotmail.com</p>	<p>Prof. Dr. Mehmet ERDEM (Fırat Üniversitesi) Prof. Dr. M. Halil ÇİÇEK (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi) Prof. Dr. M. Mahfuz SÖYLEMEZ (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. Mehmet KUBAT (İnönü Üniversitesi) Prof. Dr. Metin YİĞİT (Dicle Üniversitesi) Prof. Dr. Muhammed ÇELİK (Dicle Üniversitesi) Prof. Dr. Musa Kazım YILMAZ (Harran Üniversitesi) Prof. Dr. Musa YILDIZ (Gazi Üniversitesi) Prof. Dr. Mustafa AĞIRMAN (Atatürk Üniversitesi) Prof. Dr. Necmettin GÖKKIR (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. Nurettin CEVİZ (Gazi Üniversitesi) Prof. Dr. Osman GÜRBÜZ (Atatürk Üniversitesi) Prof. Dr. Osman TÜNER (Kilis 7 Aralık Üniversitesi) Prof. Dr. Ousama EKHTİYAR (Bingöl Üniversitesi) Prof. Dr. Ömer Mahir ALPER (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. Ömer PAKIŞ (Hakkâri Üniversitesi) Prof. Dr. Reşat ÖNGÖREN (İstanbul Üniversitesi) Prof. Dr. Sahip BEROJE (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi) Prof. Dr. Mehmet KATAR (Ankara Üniversitesi) Prof. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN (Ankara Üniversitesi) Prof. Dr. Şamil DAĞCI (Ankara Üniversitesi) Prof. Dr. Şehmus DEMİR (Gaziantep Üniversitesi) Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR (Amasya Üniversitesi) Prof. Dr. Vecdi AKYÜZ (İstanbul Aydın Üniversitesi) Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN (Harran Üniversitesi)</p>
--	--

Sayı Hakemleri/Referee Board of This Issue

Prof. Dr. Abdullah ÜNALAN (Siirt Üniversitesi), Prof. Dr. Ahmet KAYACIK (Erciyes Üniversitesi), Prof. Dr. Eyyüp TANRIVERDİ (Dicle Üniversitesi), Prof. Dr. Hüseyin HANSU (İstanbul Üniversitesi), Prof. Dr. Murat ŞİMŞEK (Karabük Üniversitesi), Prof. Dr. Nazım HASIRCI (Gaziantep Üniversitesi), Prof. Dr. Necdet TOSUN (Marmara Üniversitesi), Prof. Dr. Osman ŞAHİN (Ondokuz Mayıs Üniversitesi), Prof. Dr. Ousama EIKHTIAR (Bingöl Üniversitesi), Prof. Dr. Özlem SÖĞÜTLÜ ERİŞGİN (TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi), Prof. Dr. Recep ÇİĞDEM (Harran Üniversitesi), Prof. Dr. Sabri TÜRKMEN (İnönü Üniversitesi), Prof. Dr. Süleyman GÖKBULUT (Dokuz Eylül Üniversitesi), Doç. Dr. Ali Aslan TOPÇUOĞLU (Trabzon Üniversitesi), Doç. Dr. Adnan ALGÜL (Gaziantep Üniversitesi), Doç. Dr. Adnan ARSLAN (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi), Doç. Dr. Enes ERDİM (Fırat Üniversitesi), Doç. Dr. İbrahim YILMAZ (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Lokman BEDİR (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi), Doç. Dr. Menderes GÜRKAN (Erciyes Üniversitesi), Doç. Dr. Muhammed Tayyip KILIÇ (Dicle Üniversitesi), Doç. Dr. Mustafa ÖNCÜ (Mersin Üniversitesi), Doç. Dr. Naim DÖNER (Bingöl Üniversitesi), Doç. Dr. Şükran FAZLIOĞLU (Marmara Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman HENDEK (Sakarya Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Derviş MÜEZZİN (Ondokuz Mayıs Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Aslam JANKIR (Mardin Artuklu Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ŞENTEPE LOKMANOĞLU (Sakarya Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Cemil LİV (Karatekin Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Hasan ÖZKET (Kırklareli Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi İslam DEMİRCİ (Giresun Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ŞANVER (Bursa Uludağ Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Mesut SANDIKÇI (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Cevat ACAR (Mardin Artuklu Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Zeki UYANIK (Mersin Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Muhammad Nur Yusuf (İnönü Üniversitesi), Doç. Dr. Mustafa GÜNERİGÖK (Sakarya Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Nurdoğan TÜRK (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Osman BAYDER (Erciyes Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Seyyid SANCAK (Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Sema ÖZDEMİR (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Ramazan KORKUT (Bingöl Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Teceli KARASU (Muş Alparslan Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Tuncay KARATEKE (Fırat Üniversitesi), Doç. Dr. Turgay GÜNDÜZ (Bursa Uludağ Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Zeynep SAĞIR (Fırat Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Üzeyir KÖSE (Kilis 7 Aralık Üniversitesi), Dr. Abdullah YILDIRIM (İstanbul Medeniyet Üniversitesi), Dr. Adem ERYİĞİT (Iğdır Üniversitesi),

İÇİNDEKİLER

İslam Hukukunun Roma Hukukundan Etkilendiği Tezini Eleştiren Batılı Bir Hukukçu: S.V. Fitzgerald.....	1
Zerdüştilik Ve İşrakilik'te Tanrısal Karizma: Hurra.....	21
Es-Sumeysir'in İnziva Şiirlerinin Üslupsal Uygulamaları.....	34
Klasik Dönem Fıkıh Usûlü Literatüründe Edebü'l-Fetvanın Yeri.....	54
Mu'tezile Ekolünü Belâgata Sevk Eden Muhtemel Faktörler	72
Modern Dönem Sünnî Ve Şîî Kaynaklarda Hz. İsâ'nın Nüzûlü Tartışması -İbn Âşûr Ve Tabâtabâi Örneği-	93
Kur'an-ı Kerim'deki Harf-i Cerlerin Anlamı Ve Anadili Arapça Olmayanlara Öğretimi	109
Medeni Hukukla Mukayeseli Olarak İslam Hukukunda Evlenmenin Geçici Engelleri	125
Molla Muhammed Saîd Ve "Risâletü Fethî'r-Rahmân Fi'r-Reddi 'Ala Munkirî't-Talâki's-Selâs Ve Talaki's-Sekrân" İsimli Risalesinin Tahkik Ve Değerlendirmesi	140
Şâfiî Mezhebinde Fetvâ Usûlü Ve Mezhep İçi Görüşler Hiyerarşisi (Muhammed El-Kürdî'nin <i>El-Fevâidü'l-Medeniyye</i> Adlı Eseri Bağlamında).....	159
Esmâ-İ Sitte'nin İ'râbı Üzerine Bazı Değerlendirmeler.....	175
Öğrencilerin Dijital Ortamlar Üzerinden Yapılan Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Derslerine Yönelik Tutumları (Sivas Zara İlçesi Örneği)	187
İletişim Ve Mantık Arasındaki İlişki.....	205
Osmanlı Hukûk-I Âile Kararnâmesi'nde Hanefî Mezhebinin Görüşü Dışında Kanunlaştırılan Fikhî Görüşlerin Analizi	214
Telâzüm Delilinin Fıkıh Metodolojisindeki Yeri.....	233
Hanefî Mezhebine Göre İbadetler Ve Muâmelât Örnekleminde Taayyün Kavramı	252
Aile Danışmanlığında Maneviyat Boyutunun Önemi.....	263

EDİTÖRDEN / EDITORIAL

Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2021 Haziran 17. sayısı, bilim dünyasına yeni bir katkı sunmanın kıvancını duyarak yayınlandı.

Bilimsel çalışmaların tüm olumsuz koşullara rağmen devam etmesi ve tüm dergilerde olduğu gibi dergimize yoğun bir şekilde makale gönderilmesi son iki sayıdır yaşadığımız en zor süreçler arasında yerini almıştır. Çok sayıda makale teveccühüne mazhar olmak aynı zamanda çalışmaların değerlendirme süreçlerini sürdürmek ve gelen çalışmalar içinde alan editörleri ve hakem değerlendirmeleri ile yayınlanabilecek olanları seçmek editör kurulunu oldukça zorlamıştır.

Her türlü zorluğa rağmen editör kurulunun bu süreçte güçlendirilmesi ve alan çeşitliliği göz önüne alınarak yeni çalışma partnerlerini dergiye kazandırmak için yoğun çaba sarfedilmiş ve bu büyük oranda başarılmıştır.

Dergimizin bir sonraki hedefi uluslararası alanda bilinirliğini arttırmak, ulusal ve uluslararası hakem ve danışman kurullarını çeşitlendirmektir. Bu amaç doğrultusunda dünyanın çeşitli ülkelerinde, saygın üniversitelerde alan ile ilgili editör, hakem ve danışman çeşitliliğini arttırmaya yönelik çalışmalar başlatılmıştır.

Amaçlarımız doğrultusunda, bilim dünyasına nitelikli yazıların devamının getirilmesi için, fakültemiz bünyesinde bulunan çalışma partnerleri, farklı üniversitelerden yeni ekip üyeleri ile güçlendirilerek akademik camiada ses getirecek nitelikte bir dergi ile hayatına devam etmesidir.

Son dönemlerde pandemi nedeniyle farklı boyutlarda yazılara menşe olan akademik dergiler içinde dergimizde yer almış ve önceki sayıda başlayan online eğitim/davranış/bilimsel çalışmalar şeklinde üretilen akademik makaleler dergimizde yerini almıştır.

Dergimiz klasik ve modern eğitim ve İslami ilimler arasında bir köprü olarak alanın tüm bilim dallarına yönelik pozitif yaklaşımını sürdürmektedir.

Son dönemde özellikle pandemi nedeniyle bilim insanlarının yoğun makale yazımına şahit olmaktayız. Bu da pozitif getirileri olan bir davranışın yanında negatif yönleri de olan bir durumdur. Çok sayıda gelen makaleler arasında en iyisini seçmek editör kurulu ve doğal seyri açısından hakem süreçlerinin en iyi şekilde yönetilmesini gerektirmektedir. Bu nedenle dergimiz hakem süreçlerini geliştirmek için, gelen makalelerin alanına göre, özenle seçilen alan editörleri ve hakemlerle çalışmaya azami gayret göstermektedir. Son sayıda daha önce nicel olarak az sayıda kullandığımız ön değerlendirme aşamasında doğrudan alan editörünün görüşünün alınmasıdır. Doğal olarak alan ile ilgili alan editörünün değerlendirmesi hem makalenin niteliğini hem de değerlendirme süreçlerinin daha sağlıklı yürümesini sağlamıştır.

Akademik bir derginin tüm alanlarının en iyi şekilde doldurulması ve bilim dünyasına nitelikli veriler sunulması elbetteki tüm süreçlerde yer alan geniş bir ekip çalışmasının sonucudur. Bu sayıda özverili çalışmalarıyla derginin son halini almasında emeği olan editör kurulu üyelerine, hakemlerimize, değerlendirme ve yönetim kurullarına teşekkür ederim.

Doç. Dr. Nebi BUTASIM

Öğrencilerin Dijital Ortamlar Üzerinden Yapılan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerine Yönelik Tutumları (Sivas Zara İlçesi Örneği)

Students' Attitudes towards Religious Culture and Moral Knowledge Lessons Participated through Digital Media (Sivas Zara District Example)

Yasin YİĞİT

Dr. Öğr. Üyesi, Iğdır Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Ana Bilim Dalı
Asst. Prof., Iğdır University Faculty of Theology Department of Religious Education
Iğdır/TURKEY
yasnyigit@gmail.com

Orcid:0000-0002-3254-5350

Doi: 10.34085/buifd.887742

Öz

Bu araştırmanın amacı uzaktan öğretim sürecinde dijital ortamlar üzerinden yapılan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) Derslerine yönelik öğrenci tutumlarının belirlenmesidir. Çalışma nicel araştırma desenlerinden biri olan tarama modeline göre tasarlanmıştır. Çalışmanın örneklem grubunu Sivas ilinin Zara ilçesindeki öğrenciler oluşturmaktadır. Çalışmanın verileri Özdemir ve Çelik tarafından geliştirilen "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Tutum Ölçeği" ile elde edilmiştir. Çalışmada elde edilen veriler SPSS paket programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Analiz sürecinde öğrencilerin derse yönelik tutumlarının bağımsız değişkenlerin etkisine bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişkenlik gösterip göstermediği saptanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin dijital ortamlar üzerinden yapılan DKAB yönelik tutumları yüksektir. Ancak derslere katılma istekleri orta düzeydedir. Öğrencilerin tutumları okul türü, öğrenim düzeyi, DKAB Dersi başarı durumu, öğretmenlerin ilgi çekici dijital materyal kullanma durumu değişkenlerine göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır. Araştırma sonuçlarından hareketle dijital ortamlar üzerinden yapılan DKAB Derslerine yönelik öğrenci tutumlarının olumlu yönde değişmesi için öğretmenlerin din öğretimi teknolojisi hususunda bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Araştırma din öğretimiyle ilgili uzaktan eğitimin değerlendirilmesi hususunda yapılan sınırlı çalışmalardan biri olduğu için önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Uzaktan Eğitim, Dijital Eğitim Ortamı, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Öğrenci Tutumları.

Abstract

The aim of this research is to determine student' attitudes towards Religious Culture and Moral Knowledge (RCMK) Lessons participated through digital media in the distance education process. The study was designed according to the scanning model, which is one of the quantitative research designs. The sample group of the study consists of students from Zara district of Sivas province. The data of the study were obtained by "Religious Culture and Moral Knowledge Lesson Attitude Scale" developed by Özdemir and Çelik. The data obtained in the study were analyzed through the SPSS package program. In the analysis process, it was determined whether the students' attitudes towards the course differ significantly depending on the effect of independent variables. According to the results of the research, the students' attitudes towards the RCMK Lessons participated through digital media are high. However, their willingness to participate in classes is moderate. Students' attitudes differ significantly according to the variables of school type, education level, RCMK Lessons Success, and teachers' use of interesting digital material. Based on the results of the research, it is understood that the knowledge and skills of teachers about religious education technology should be developed in order to positively change student attitudes towards RCMK Lessons participated through digital media. The research is important because it is one of the limited studies on the evaluation of distance education related to religious education.

Keywords: Religious Education, Distance Education, Digital Education Environment, Religious Culture and Moral Knowledge, Student Attitudes.

Giriş

2019 yılının Aralık ayı içerisinde Çin’de ortaya çıkıp dünya çapında yayılan Koronavirüs (Covid-19), birçok insanın günlerce hastalıkla mücadele etmesine ve ölümüne sebep olan oldukça tehlikeli bir salgın hastalıktır.¹ Üstelik aşı çalışmalarının belli bir süreç içerisinde tamamlanabilmesinden dolayı bu virüsle tıbbî mücadelede güçlükler ortaya çıkmakta, bu nedenle izolasyon tedbirlerine başvurulmak zorunda kalınmaktadır. Bu durum uzun vadede özellikle enfekte olan bireylerde ruhsal problemlerin baş göstermesine neden olabilmektedir.² Koronavirüs, sadece bir sağlık sorunu olmaktan öte karmaşık ve kapsamlı bir problem olarak insanlığın yüzleşmek durumunda kaldığı ve en az zararlı bertaraf edilebilmesi için farklı yaşam alanlarıyla ilgili önemli kararlar alınmasını gerektirecek boyutta olan, ciddi bir sorundur.³ Bundan dolayı salgın süreci nedenleri ve sonuçları bağlamında farklı disiplinler tarafından irdelenmektedir.

Koronavirüs salgınından en fazla etkilenen alanların biri eğitimidir. Zira salgınla birlikte birçok ülkede alışlagelmiş olan eğitim sistemi ihtiyaçları karşılayamamıştır. Salgının yayılmaması için Çin, İtalya, ABD, İspanya, Fransa, Kore, Almanya ve Türkiye başta olmak üzere birçok ülkede yüz yüze eğitim durdurulmuştur. Bu nedenlerle milyonlarca öğrenci açık ve uzaktan eğitim yoluyla öğrenim görmeye başlamıştır. Salgından kısa bir süre önce çoğu ülkede uzaktan eğitim gündemde bile değilken Covid-19’la birlikte yerel hükümetler hızla işbirliği platformları ve sanal sınıflar kurmuştur.⁴ Bu ani değişikliklerle birlikte eğitimde önceden planlanan sınavların ertelenmek zorunda kalınması, uzaktan eğitime erişim ve yeni duruma uyum sorunları, sosyalleşmenin sekteye uğraması gibi bazı problemler ortaya çıkmıştır.

Konuyla ilgili yapılan bir araştırmada öğrenciler, uyumsuzluğun ve sorumluluklarının artmasından kaynaklanan tükenmişlik duygularını dile getirmiştir.⁵ Öte yandan bu süreçte çocuklarının eğitimleriyle ilgili daha çok sorumluluk almak durumunda kalan velilerin her birinin dijital okuryazarlık düzeylerinin aynı olmaması veya yeterli zamanlarının bulunmaması öğrenciler arasındaki eşitsizliklerin artmasına neden olabilmektedir.⁶ Eğitimde görülen bu sorunlar Türkiye’de Koronavirüs salgını dolayısıyla açık ve uzaktan eğitim sisteminin içerik, tasarım, mevzuat, güvenlik, altyapı, kalite, erişim, uygulama ve pedagojik bakımdan güçlendirilmesinin gerektiğini göstermektedir.⁷ Bunun için salgın sürecinde yapılan eğitim öğretim faaliyetlerinin bilimsel olarak irdelenmesi, branş bazında mevcut sorunların tespit edilmesi ve bunların çözümüne yönelik öneriler geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Salgın sürecinde genel eğitimin bir parçası olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) öğretiminin ayrı bir önemi olduğu söylenebilir. Çünkü doğru kaynaklardan beslenen bir din öğretimi ruhsal sağlığın tehdit altında bulunduğu salgın sürecinde öğrencilerin manen daha güçlü olmasına katkı sağlayabilir. Nitekim Covid-19’la birlikte baş gösteren sorunlar yaşamın anlamıyla ilgili birtakım meselelerin gündeme gelmesine neden olarak bireyi anlam arayışına

¹ Hacı Mustafa Paksoy, “Covid-19 Pandemisi ile Oluşan Korku ve Davranışlara İnançın Etkisi Üzerine Bir Araştırma: Türkiye Örneği”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 10/2 (2020), 153.

² Feim Gashi, “Koronavirüse Yakalanmış Kişilerde Tedavi Döneminde Dini Başa Çıkmanın Etkisi”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (2020), 109.

³ Nilgün Sofuoğlu Kılıç, “Covid-19 Küresel Salgınuna Eko-Dini Tepkiler: Çevre Hareketleri Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 3/1 (2020), 117.

⁴ bk. Ertuğ Can, “Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi ve Pedagojik Yansımaları: Türkiye’de Açık ve Uzaktan Eğitim Uygulamaları”, *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi* 6/2 (30 Nisan 2020), 11-14.

⁵ Melih Sever - Seyhan Özdemir, “Koronavirüs (COVID-19) Sürecinde Öğrenci Olma Deneyimi: Bir Foteses (Photovoice) Çalışması”, *Toplum ve Sosyal Hizmet* 31/4 (2020), 1676.

⁶ Can, “Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi ve Pedagojik Yansımaları”, 17.

⁷ Can, “Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi ve Pedagojik Yansımaları”, 43.

sürükleyebilmektedir.⁸ Konuyla ilgili yapılan bir araştırma katılımcıların salgın sürecini anlamlandırmada dinî inançların etkisinde kaldığını ve dinî başa çıkma mekanizmalarının salgın sürecinde bireylere psikolojik destek sağladığını ortaya koymuştur.⁹ Bundan dolayı süreç boyunca yapılan DKAB derslerinin bilimsel olarak ele alınmasının ve işlevselliğinin geliştirilmesi için çalışılmasının oldukça önemli olduğu söylenebilir.

Dijital ortamlar üzerinden yapılan DKAB öğretiminin niteliği öğrencilerin bu derslere karşı tutumlarından hareketle yordanabilir. Çünkü etkili bir öğretim sonucunda öğrencilerin derse karşı olumlu tutum geliştirmeleri kuvvetle muhtemeldir. Öğrencinin derse karşı olumlu tutum geliştirmesi o derse katılmaktan keyif alması, derste yürütülen öğretim faaliyetlerini severek ve isteyerek takip etmesi anlamlarına gelir.¹⁰ Yani derse karşı olumlu tutum geliştirilmesiyle dersin öğrenci merkezli olarak nitelikli ve profesyonel bir şekilde işlenmesi arasında anlamlı bir ilişkinin bulunduğu söylenebilir. Bu nedenle öğrencilerin dijital ortamlar üzerinden yapılan DKAB derslerine yönelik tutumları araştırılmaya ihtiyaç duyulan bir meseledir.

Konuyla ilgili literatüre bakıldığında öğrencilerin DKAB derslerine yönelik tutumlarıyla ilgili çeşitli araştırmaların yapıldığı görülmektedir. Örneğin “Üstün Zekâlı Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine İlişkin Tutumlarının İncelenmesi” adlı makalede Tosun, Sözen, İpek ve Şimşek,¹¹ “İlköğretim ve Ortaöğretim Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Karşı Tutumları” adlı makalede Kaya,¹² “İşitme Engelliler Ortaokulunda Okuyan Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisine Dersine Yönelik Tutum ve Değerlendirmeleri: Amasya ve Samsun Örneği” adlı çalışmada Gün,¹³ “Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi” adlı makalede Zengin tarafından öğrencilerin DKAB derslerine yönelik tutumları farklı değişkenler açısından incelemiştir.¹⁴ Ayrıca “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Eğitsel Oyun Yöntemi ile Öğretimin Öğrenci Başarısına ve Derse Tutumuna Etkisi” adlı deneysel çalışmada Gürer ve Arslan tarafından eğitsel oyun yönteminin öğrenci başarısına ve derse karşı tutumlara etkisi incelenmiştir.¹⁵ Ancak alan yazında öğrencilerin dijital ortamlar üzerinden yapılan din öğretimine yönelik tutumlarıyla ilgili herhangi bir çalışmayla karşılaşılmamıştır.

Öğrencilerin dijital ortamlar üzerinden yapılan DKAB derslerine yönelik tutumlarının nasıl olduğu bu araştırmanın temel problemi oluşturmaktadır. Bu problem çerçevesinde araştırmanın alt problemleri şunlardır:

1. Öğrencilerin dijital ortamlar üzerinden yapılan DKAB derslerine yönelik tutumları sevmeye, ilgi, güven, istek ve fayda boyutları açısından nasıldır?
2. Öğrencilerin dijital ortamlar üzerinden yapılan DKAB derslerine yönelik tutumları cinsiyet, öğrenim seviyesi, ailede Covid-19’a yakalanma durumu, DKAB dersi akademik başarı

⁸ Said Sami vd., “Covid-19 Sürecinde Gençlerde Hayatın Anlamına Yönelik Değişim ve Dönüşümler”, *İlahiyat Akademi* 12 (2020), 223.

⁹ Gashi, “Koronavirüse Yakalanmış Kişilerde Tedavi Döneminde Dini Başa Çıkmanın Etkisi”, 109.

¹⁰ Mahmut Zengin, “Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/25 (2013), 275.

¹¹ bk. Cemal Tosun vd., “Üstün Zekâlı Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine İlişkin Tutumlarının İncelenmesi”, *Amasya İlahiyat Dergisi* 15 (2020), 43-76.

¹² bk. Mevlüt Kaya, “İlköğretim ve Ortaöğretim Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Karşı Tutumları”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/12-13 (2001), 43-78.

¹³ bk. Ayşegül Gün, “İşitme engelliler ortaokulunda okuyan öğrencilerin din kültürü ve ahlak bilgisi dersine yönelik tutum ve değerlendirmeleri: Amasya ve Samsun örneği”, *Journal of Divinity Faculty of Hitit University* 14/28 (2015), 61-92.

¹⁴ bk. Zengin, “Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”, 271-301.

¹⁵ bk. Banu Gürer - Nursel Arslan, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Eğitsel Oyun Yöntemi ile Öğretimin Öğrenci Başarısına ve Derse Tutumuna Etkisi”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 15/34 (2017), 87-127.

durumu, ortaokul türü, ekonomik durum, öğretmenin dijital materyallerden yararlanma durumu değişkenlerine göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?

1. Konu, Amaç ve Hipotezler

Bu çalışmada temel olarak öğrencilerin dijital ortamlar üzerinden yapılan DKAB derslerine yönelik tutumları ele alınmaktadır. Sözlükte tutulan yol, tavır¹⁶ olarak ifade edilen tutum, “Yaşantı ve deneyimler sonucu oluşan, ilgili olduğu bütün obje ve durumlara karşı bireyin davranışları üzerinde yönlendirici ya da dinamik bir etkileme gücüne sahip duygusal ve zihinsel hazırlık durumudur.”¹⁷ şeklinde tanımlanabilir.

Tutumlar, bireyin davranışlarına yön veren eğilimlerdir. Çünkü bireyin davranışlarının önemli bir belirleyicisi benimsediği tutumlarıdır.¹⁸ Nitekim tutumlar, diğer insanlar ve onların düşüncelerine, nesnelere, çeşitli olay ve olgulara karşı olumlu ya da olumsuz anlamda tavır takınılmasına yol açabilir. Bireyin takındığı bu tavrın kısa vadeli olduğu söylenemez. Çünkü tutumların değişmesi anlık değildir. Nitekim bir eğilime tutum denilebilmesi için birey tarafından onun oldukça uzun süre benimsenmesi gerekir.¹⁹ Bu süre karmaşık bir süreç içerisinde ve büyük oranda öğrenme yoluyla benimsenen tutumun kuvvet derecesine göre farklılık gösterebilir. Duygusal bileşenin güçlülüğü tutumların kuvvet derecesini etkiler ve çok kuvvetli olan tutumların değiştirilmesi oldukça güçtür.²⁰

Bireyin, hakkında tutum sahibi olduğu şeye *tutum objesi* denir. Tutumlar dışarıdan doğrudan gözlemlenemez. Ancak tutumun davranışa yön veren bir eğilim olması dolayısıyla bireyin davranışları gözlemlenerek bir objeyle ilgili tutumu hususunda fikir sahibi olunabilir.²¹ Bundan ötürü sosyal bilimlerde tutumların ölçülmesi amaçlandığında dolaylı yollardan hareket edilerek katılımcıların fikirlerini beyan etmeleriyle öğrenilen sözel davranışlarından yararlanılabilir.

Tutumlar eğitimle ilgili yapılan çalışmalara da konu olabilmektedir. Çünkü öğrencilerin derse, dersin içeriğine, okula, öğretmene yönelik tutumları aldıkları eğitsel kararlarının ve davranışlarının oluşmasında belirleyici bir rol oynayabilmektedir. Bu durum tutumların öğretim faaliyetlerinde beklenen amaçlara ulaşılması için önemli olduğunu göstermektedir. Bundan dolayı özellikle öğrencinin bireysel ilgi ve çabasının öğrenme üzerinde daha çok önem taşıdığı Covid-19 sürecindeki uzaktan öğretim faaliyetlerinde başarının artırılması için öğrencilerin derslere karşı olumlu bir tutum taşımaları büyük bir önem arz eder.

Bilindiği üzere Koronavirüs, küresel düzlemde eğitim üzerinde bir kriz durumunu ortaya çıkarmış, bu sorunun bir nebze de olsa çözüme kavuşması için açık ve uzaktan öğretim uygulamaları vazgeçilmez bir öğrenme kaynağı şeklinde görülmeye başlanmıştır. Bu bağlamda Türkiye’de Milli Eğitim Bakanlığı uzaktan öğretim faaliyetlerinin yürütülmesi için daha önce Fırsatları Arttırma Teknolojiyi İyileştirme Hareketi (FATİH) projesi kapsamında alt yapısı oluşturulan Eğitim Bilişim Ağı’ndan (EBA), TRT’nin 3 TV kanalından ve farklı dijital ortamlar üzerinden yapılan canlı derslerden faydalanılmasına karar vermiştir.²² Mevcut süreçte öğrenme

¹⁶ Güncel Türkçe Sözlük, “Tutum”.

¹⁷ Gordon Willard Allport, “Attitudes”, *Reading in Attitude Theory and Measurement*, ed. Martin Fishbein (New York: John Wiley&Sons, 1967), 4; farklı bir tanım için bk. Louis Leon Thurstone, “Attitudes Can Be Measured”, *Reading in Attitude Theory and Measurement*, ed. Martin Fishbein (New York: John Wiley&Sons, 1967), 15.

¹⁸ Ajzen Icek, *Attitudes, Personality and Behavior* (London: McGraw-Hill Education, 2005), 53; Richard E. Petty, *Attitudes and Persuasion: Classic and Contemporary Approaches* (New York: Routledge, 2018), 33; David G. Myers, *Social Psychology* (New York: The McGraw-Hill Companies Inc., 1996), 125.

¹⁹ Ezel Tavşancıl, *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi* (Ankara: Nobel Yayınları, 2014), 68.

²⁰ Zengin, “Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”, 277-278.

²¹ Tavşancıl, *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*, 67-68.

²² Can, “Coronavirüs (Covid-19) Pandemisi ve Pedagojik Yansımaları”, 27.

ortamının değişmesi öğrenci, öğretmen ve veliler için uyum sorunlarını beraberinde getirmiştir. Yüz yüze öğretimde eğitim için önemli bir unsur olan öğrenme ortamının yeterli ısı ve ışığa sahip olması, gürültüden arınmış olması, dikkat dağıtacak görselleri barındırmaması gibi özellikleri taşıması beklenirken dijital ortamlar üzerinden yapılan eğitimde bunlara ek olarak iyi bir internet alt yapısı, ses ve görüntü kalitesi de önemli hale gelmiştir.

Eğitim ortamlarında genellikle görsel iletişim ve öğrenme söz konusu olmaktadır. Bu ortamlarda öğretim teknolojilerinden faydalanılması zengin bir öğrenme çevresinin oluşturulmasını sağlar. Zaten eğitim ortamından beklenen de öğrenci için öğrenmenin kolay, akıcı, zengin ve kalıcı olmasını sağlamaktır.²³ Din eğitimi, yani bireyin dinî deneyim ve yaşantıları da belli bir çevrede gerçekleşmektedir. Bu ortamda değişimin yaşanması, din öğretimi faaliyetlerinde ve dolayısıyla muhatapların dinî yaşantılar örgüsünde değişimlerin gerçekleşmesini beraberinde getirecektir.²⁴ Burada ortamdaki dönüşümün olumlu yöne kanalize edilmesi için DKAB öğretmenlerinin önemli bir rolü bulunmaktadır. Nitekim dijital ortamlar üzerinden yapılan din öğretiminde öğrencilerin uygun ortamda ve nitelikli teknolojik donanımlarla derse erişiminin sağlanmasıyla birlikte öğretmenlerin öğretim teknolojisi kullanımı konusundaki bilgi ve becerilerinin ve bunları alanlarına uyarlayabilmelerinin de büyük bir önemi bulunmaktadır.

Eğitim sisteminin baş aktörü öğretmendir. Öğretim sorumluluğunu üstlenen öğretmenlerin yeterli bilgi ve becerilere sahip olmaması çeşitli sorunları beraberinde getirecektir. Çünkü uygulamada karşılaşılan sorunlara yönelik profesyonel çözümler üretmek kolay değildir. Böyle olunca öğretmenlerin zamanla tükenmişlik duyguları yaşamaması, mesleklerinden yabancılaşması mümkündür.²⁵ Ancak donanımlı öğretmenlerin problem çözme becerileri sayesinde sahada karşılaştıkları problem durumlarında süreci uygun bir şekilde yönetebileceği diğerlerininse derse karşı olumsuz tutum benimseyebileceği söylenebilir.

Salgın süreci öğretmenlerin alışlagelmişin dışında sorunlarla yüzleşmesine sebep olabilmektedir. Öğretmenlerin derslere yönelik tutumlarıyla öğrencilerin tutumları arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu²⁶ için DKAB öğretmenlerinin derslerdeki davranışları çocukları etkileyebilmektedir. Zira öğretmenlerin karşılaştıkları sorunlara yönelik pratik çözümler üretememeleri ve mesleklerine karşı olumsuz tutum benimsemeleri derslerinde yeterince özenli davranmamalarına neden olabilir.²⁷ Bu da öğrencilerin derslere yönelik tutumlarını olumsuz yönde etkileyebilir.

DKAB öğretmenlerinin mesleki yeterlik ve öğretim becerilerine sahip olması ve güncel gelişmeleri takip etmesi yürütülen din öğretimi faaliyetlerine olumlu bir şekilde yansiyacaktır.²⁸ Öğretmenlerin sahip olması gereken söz konusu nitelikler *Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri* adlı kılavuzda ifade edilmektedir. Bu kılavuzda dijital ortamlar üzerinden yapılan öğretimle doğrudan ilişkilendirilebilecek maddeler de bulunmaktadır. Bu maddelere "Bütün öğrenciler için etkili öğrenmenin gerçekleşebileceği sağlıklı ve güvenli öğrenme ortamlarıyla uygun

²³ Gülgün Alpan Bangir, "Görsel Okuryazarlık ve Öğretim Teknolojisi", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 5/2 (Haziran 2008), 94.

²⁴ Nurullah Altaş, "Türkiye'de Dinî Yükseköğretim Alanında Uzaktan Eğitimle İlgili Algı Sorunları ve İLİTAM Uygulamaları", *Değerler Eğitimi Dergisi* 14/31 (Haziran 2016), 28.

²⁵ Andy Hargreaves, "Presentism, Individualism, and Conservatism: The Legacy of Dan Lortie's Schoolteacher: A Sociological Study", *Curriculum Inquiry* 40/1 (2010), 147.

²⁶ James H. Stronge, *Qualities of Effective Teachers* (New York: ASCD, 2018), 65; Ronald E. Riggio, *Introduction to Industrial-Organizational Psychology* (New York: Routledge, 2017), 33.

²⁷ Ali Baltacı - Mehmet Kamil Coşkun, "Din Kültürü Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Mesleğe Tutumları ile Eğitime Olan İnançları Arasındaki İlişki", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/14 (Güz 2019), 472.

²⁸ Baltacı - Coşkun, "Din Kültürü Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Mesleğe Tutumları ile Eğitime Olan İnançları Arasındaki İlişki", 482.

öğretim materyalleri hazırlar.” ve “Öğretme ve öğrenme sürecinde bilgi ve iletişim teknolojilerini etkin olarak kullanır.”²⁹ gibi örnekler verilebilir.

Görüldüğü üzere bir öğretmenin eğitim teknolojilerinden faydalanma konusunda yeterli düzeyde bilgi ve becerilere sahip olması oldukça önemlidir. Öğrenciler üzerinde yapılan bir araştırma bu fikri destekler niteliktedir. Araştırmaya göre öğrencilerin ideal DKAB öğretmeni algıları ahlakî davranışlar, öğretmenlik becerisi, öğrencilerle iletişim ve dindarlık olmak üzere dört tema altında toplanmaktadır. Öğrencilere göre öğretmenin meslekî becerilere sahip olması ahlakî özelliklerinden sonra ikinci sırada önem taşımaktadır.³⁰ Covid-19 sürecinde eğitim teknolojilerini alanına uyarlayabilme durumu da önemli bir meslekî beceridir. Bu süreçte öğretmenlerin alanlarıyla ilgili bilgi birikiminin yanı sıra bu bilgileri özel öğretim yöntem ve teknikleriyle bütünleştirerek dijital ortamlara aktarabilmesi uzaktan öğretimde karşılaşılan sorunların çözülmesi için önemli bir katkı sağlayabilir.

Günümüzde bilimsel ve teknolojik bağlamda ilerlemenin katlanarak büyümesi dolayısıyla kalıcı öğrenmelerin gerçekleşmesini hedefleyen eğitimin teknolojiyle etkileşim içerisinde bulunması kaçınılmazdır. Böyle bir etkileşim eğitim teknolojisiyle mümkün hale gelmektedir. Çünkü eğitim teknolojisi disiplini bilgi ve iletişim ortamlarının gelişmesine koşul olarak öğrenme için gereken bilimsel katkıyı sağlayan bir alandır.³¹ Zira literatürde eğitim teknolojisi, “İnsanın öğrenmesinin tüm yönleriyle ilgili problemlerinin çözümü için problemlerin analizi, planlama, uygulama, değerlendirme ve yönetiminde insanları, süreçleri, fikirleri, araçları ve organizasyonu içeren karmaşık ve tümleşik bir süreç.” öğretim teknolojisi ise “Öğrenme kaynak ve süreçlerinin tasarımı, geliştirilmesi, uygulanması, yönetimi ve değerlendirilmesi teori ve uygulaması.” şeklinde tanımlanmaktadır.³² O halde teknolojinin hızla gelişerek yaşamın pek çok alanına girdiği bilgi çağında teknolojik araç ve gereçlerin eğitim öğretimin en önemli materyallerinden biri haline geldiği söylenebilir.

Eğitim ve öğretim teknolojileri öğrenme sürecinde öğrencilere gelenekselin ötesinde imkânlar sunmaktadır. Araştırmalar teknolojik materyallerin bilginin yapılandırılmasını ve öğrenmeyi kolaylaştırdığını, kalıcı öğrenmelerin gerçekleşmesine katkı sağladığını, eğlenerek öğrenmek için imkân sağladığını, öğrencilerin derse adaptasyonunu ve motivasyonunu artırdığını ve soyut konuları basitleştirerek somutlaştırdığını ortaya koymaktadır.³³ DKAB derslerinin de müfredatında soyut konular oldukça fazla yer almaktadır. Bu nedenle söz konusu derslerde teknolojik materyallerden yararlanılarak farklı öğrenme stillerine sahip olan öğrencilerin derse ilgisi çekilebilir ve bu araç gereçler sayesinde birden fazla duyu organına hitap edilerek öğrenmenin kalıcı olması sağlanabilir.

Teknolojik imkânların artması ve bunların öğretimde işlevsel olarak kullanılmasıyla birlikte din öğretiminin bireyin dinî, ahlakî ve vicdanî gelişimine katkı sağlaması için geleneksel

²⁹ MEB, *Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri* (Ankara: Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, 2017), 14.

³⁰ Osman Taşkın, “Gençlere Göre İdeal Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 7/4 (2018), 2561.

³¹ Alpan Bangir, “Görsel Okuryazarlık ve Öğretim Teknolojisi”, 75.

³² Robert A. Reise - Donald P. Ely, “Tanımlamaların Yansıttığı Biçimiyle Eğitim Teknolojisi Alanı”, çev. Muhammet Kemal Karaman, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4/2 (Aralık 2002), 52-53.

³³ bk. İdris Göksu - Ömer Koçak, “Öğretmen Adaylarının Öğretim Teknolojilerine Yönelik Metaforik Algıları”, *Journal of Instructional Technologies and Teacher Education* 9/2 (Aralık 2020), 137; Emine Turan, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Bilgisayar Teknolojilerini Kullanım Düzeylerine İlişkin Görüşleri”, *Neveşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/2 (Kasım 2012), 27; Fatih Çınar, “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni Adaylarının Öğretim Amaçlı Teknolojiyi Kullanma ve Materyal Geliştirme Tutum ve Öz güvenleri Üzerine Bir Araştırma”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (Aralık 2014), 118; Bülent Tarman - Ahmet Baytak, “Teknolojinin Eğitimdeki Yeni Rolü: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Bakış Açuları”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10/2 (2011), 892; Alpan Bangir, “Görsel Okuryazarlık ve Öğretim Teknolojisi”, 74.

yaklaşımlara gereğinden fazla başvurulması zaman kaybıdır.³⁴ Bu nedenle teknoloji çağı adı verilen günümüzde bireyin din ve ahlak öğrenmesine kılavuzluk edilirken, öğrenme-öğretme sürecinde yardımcı teknolojik araç gereçler ve ortamların ya da bilgisayar destekli öğretim materyallerinin tasarlanması, geliştirilmesi, uygulanması, değerlendirilmesi gibi konularla ilgilenen bir disiplin olan *din öğretimi teknolojilerinden*³⁵ faydalanılmalıdır. Böylece derse karşı öğrenci tutumlarının çok yüksek düzeylere ulaşması hususunda katkı sağlanmalıdır. Bu bağlamda mevcut durumun tespit edilmesinin ileride yapılacak olan çalışmalara önayak olacağı söylenebilir. Bu nedenle dijital ortamlar üzerinden yapılan DKAB derslerine yönelik öğrenci tutumlarının belirlenmesinin alana önemli bir katkı sağlayacağı ifade edilebilir.

Bu araştırmada temel olarak dijital ortamlar üzerinden yapılan DKAB derslerine yönelik öğrenci tutumlarının nasıl olduğunu tespit etmek ve öğrencilerin bu derslere yönelik tutumlarının demografik değişkenlere bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını saptamak amaçlanmaktadır. Çalışmada bu amaç doğrultusunda alan araştırması yapılarak ilkökul, ortaokul ve lise seviyesinde öğrenim gören bir grup öğrenciden toplanan veriler doğrultusunda daha önce belirtilen alt problemlere cevap aranması hedeflenmiştir.

Araştırmanın hipotezleri şu şekildedir:

1. Öğrencilerin dijital ortamlar üzerinden yapılan DKAB derslerine yönelik tutumları sevmeye, ilgi, güven, istek, ve fayda boyutları açısından orta seviyededir.

2. Öğrencilerin dijital ortamlar üzerinden yapılan DKAB derslerine yönelik tutumları cinsiyet, öğrenim seviyesi, ailede Covid-19'a yakalanma durumu, DKAB dersi akademik başarı durumu, ortaokul türü, ekonomik durum, öğretmenin dijital materyallerden yararlanma durumu değişkenlerine göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Çalışma, nicel yöntemlerle desenlenmiştir. Araştırmada tarama modeline başvurulmuştur. Tarama modeline göre belli bir konudaki mevcut durumu saptamayı amaçlayan araştırmalara *betimsel tarama modeli*, değişkenler arasında birlikte değişimin bulunup bulunmadığını ya da bu değişimin derecesini tespit etmeyi amaçlayan araştırmalara *karşılaştırmalı ilişkisel tarama modeli* denilmektedir.³⁶ Araştırma öğrencilerin dijital ortamlar üzerinden yapılan DKAB derslerine yönelik tutumlarını betimlemeyi amaçladığından *betimsel tarama modeline*, öğrencilere uygulanan ölçekten alınan puan ortalamalarını çeşitli değişkenlere göre karşılaştırmayı amaçladığı için *karşılaştırmalı ilişkisel tarama modeline* dayalıdır.

2.2. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırmanın evreni 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Sivas ili Zara ilçesinde öğrenim gören ilkökul 4. Sınıf, ortaokul ve lise öğrencileridir. Evrende yaklaşık olarak 2500 civarında öğrenci bulunmaktadır. Araştırmada bu öğrencilerin %23.6'sına tekabül eden 590 kişiye ulaşılmış, ancak dijital ortamda formun bütününe göremediği anlaşılan 89 öğrencinin eksik ve özensiz cevap vermelerinden dolayı 501 (%20.04) öğrenci örnekleme dâhil edilmiştir. Söz konusu öğrenciler ilçede bulunan araştırma kapsamındaki okullarda öğrenim görenler arasından gönüllülük esasına dayalı olarak ve rastgele seçilmiştir.

³⁴ bk. Ridvan Demir, "Sanal Gerçeklik Gözlüğüne Dayalı Din Öğretimine Yönelik Öğretmen Adaylarının Tutumu", *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/1 (2019), 848.

³⁵ Mehmet Korkmaz, *Din Öğretimi Teknolojisi ve Materyal Geliştirme* (Kayseri: Tezmer Yayın, 2014), 11.

³⁶ William Paul Vogt, *Quantitative Research Methods for Professionals in Education and Other Fields* (Columbus: Allyn & Bacon, 2006), 41; Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler* (Ankara: Nobel Yayınları, 2017), 107-119.

Araştırmaya katılan örneklem grubunun demografik özellikleri şu şekildedir:

Öğrencilerin %62.7'sinin kız, %37.3'ünün erkek olduğu; %7.2'sinin ilköğretim 4. sınıf, %39.3'ünün ortaokul; %53.5'inin lise düzeyinde öğrenim gördüğü; %24.2'sinin ailesinde Covid-19 salgınında enfekte olan/olanlar bulunduğu, %75.8'inin ailesinde enfekte olan kişi bulunmadığı; %1.4'ünün DKAB dersi akademik başarısının kötü, %13.4'ünün orta, %36.3'ünün iyi, %48.9'unun çok iyi olduğu; %13.8'inin imam hatip ortaokulunda, %86.2'sinin düz ortaokulda öğrenim gördüğü/göreceği; %4'ünün ekonomik açıdan kendini alt, %84.4'ünün orta, %7.6'sının üst grupta gördüğü; DKAB öğretmenlerinin uzaktan eğitim sürecinde ilgi çekici dijital materyallerden yararlanma durumuyla ilgili soruya %38.3'ünün evet, %34.9'unun kısmen, %26.7'sinin hayır cevabı verdiği tespit edilmiştir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma verilerinin toplanması için Iğdır Üniversitesi Etik Kurulundan 01.02.2021 tarih ve 2021/5 sayılı etik kurul raporu alınmıştır. Araştırmada öğrencilere yönelik *Kişisel Bilgi Formu ve DKAB Dersi Tutum Ölçeği* uygulanmıştır. Ölçeğin yazarlarından kullanım izni alınmıştır. Öğrenciler ölçeği dijital ortamlar üzerinden yapılan DKAB derslerine göre doldurmaları için dikkat çekici bir şekilde uyarılmıştır. Anketin gönüllülük ve doğruluk ölçütlerine uyularak doldurulması için azami özen gösterilmiştir.

2.3.1. Kişisel Bilgi Formu:

Çalışmada katılımcılara cinsiyet, öğrenim düzeyi, okul türü, DKAB dersi akademik başarı durumu, hangi sosyoekonomik gelir grubunda oldukları, salgın sürecinde ailesinde Covid-19 bulaşma durumu ve öğretmenlerinin canlı derslerde ilgi çekici dijital materyal kullanma durumuyla ilgili sorular sorulmuştur. Bu soruların amacı katılımcıların genel profilini saptamak ve ilgili hipotezleri test edebilmektedir.

2.3.2. DKAB Dersi Tutum Ölçeği:

Beşli Likert tipinde hazırlanan *DKAB Dersi Tutum Ölçeği*, Özdemir ve Çelik tarafından 2017 yılında geliştirilmiştir. Ölçek 27 madde ve sevmeye, fayda, ilgi, istek, güven olmak üzere beş alt faktörden oluşmaktadır. Ölçeğin açımlayıcı faktör analizi sonucuna göre ortaya çıkan yapısının faktör yükleri .49 ile .80 arasında değişmektedir. Ölçeğin bütününe ait Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .89, yarı-test güvenilirlik değeri ise .85'tir. Ayrıca ölçeğin açıkladığı toplam varyansın %51.04 olduğu saptanmıştır.³⁷ Bu araştırmadaysa Cronbach's Alpha kat sayısı sevmeye alt boyutu için .91, ilgi alt boyutu için .91, güven alt boyutu için .77, istek alt boyutu için .88, fayda alt boyutu için .84, ölçeğin bütünü için .95'tir. Ayrıca çalışmada KMO .945 ve Barlett testi χ^2 değeri 9801,217 ($p = .000$) olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar ölçeğin öğrencilerin dijital ortamlar üzerinden yapılan DKAB derslerine yönelik tutumlarını belirlemek için geçerli ve güvenilir olduğunu göstermektedir.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler SPSS 23 istatistik paket programı yardımıyla analiz edilmiştir. Söz konusu verilerin normal dağılıp dağılmadığını saptamak amacıyla Kolmogorov Smirnov normallik testi yapılmış ($p > 0.05$), çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerinin (-0.890-0.878 arası) -1 ile +1 arasında olması durumunda verilerin normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir.³⁸

Araştırmada örneklemin ölçme aracından aldıkları puan ortalamaları (\bar{x}) ve standart sapma (ss) değerleri hesaplanmış, demografik değişkenlerin etkisine bağlı olarak ölçek puanlarında

³⁷ Şuayip Özdemir - Rahime Çelik, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Tutum Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (2017), 14-16.

³⁸ bk. Şener Büyükoztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı* (Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2012), 40.

anlamli bir farklılaşma olup olmadığını belirlemek için kategori sayısına göre Bağımsız Gruplar t Testi veya Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) yapılmıştır. ANOVA sonuçlarına göre anlamli farklılaşmanın gerçekleştiği durumlarda hangi post-hoc çoklu karşılaştırma tekniğinden yararlanılacağına karar verebilmek için yapılan Levene's testi sonucunda grup dağılımlarının varyansları homojense LSD, değilse Tamhane's T2 testinden faydalanılmıştır. Analizlerde anlamlılık düzeyi 0.05 olarak kabul edilmiş, sonuçlar daha önce yapılan çalışmalarla karşılaştırılmıştır. Ayrıca araştırmaya katılan öğrencilerin dijital ortamlar üzerinden yapılan DKAB derslerine yönelik tutumlarıyla ilgili bulgular yorumlanırken ölçekten aldıkları puan ortalamaları 2.59 ve altındaysa düşük, 2.60-3.39 arasındaysa orta, 3.40-4.19 arasındaysa yüksek, 4.20-5.00 arasındaysa çok yüksek şeklinde değerlendirilmiştir.³⁹

3. Bulgular

3.1. Öğrencilerinin Dijital Ortamlar Üzerinden Yapılan DKAB Derslerine Yönelik Tutumlarına İlişkin Betimsel Bulgular

Aşağıdaki tabloda öğrencilerin *DKAB Dersi Tutum Ölçeği'*nden aldıkları puanlarla ilgili betimsel bilgiler görülmektedir.

Tablo 1. DKAB Dersi Tutum Ölçeği ve Alt Boyutları ile İlgili Betimsel Bulgular

³⁹ Kazım Özdamar, *Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Eskişehir: Kaan Kitabevi, 2003), 32.

DKAB Dersi Tutum Ölçeği'nin Maddeleri		\bar{x}	ss	Düzye
1. Boyut	DKAB dersini severim.	4.10	1.01	Yüksek
	DKAB dersindeki konulara merak duyarım.	3.99	.98	Yüksek
	DKAB dersinde mutlu olmam.*	4.11	1.03	Yüksek
	DKAB dersi ile ilgili ödev yapmaktan hoşlanmam.*	3.89	1.18	Yüksek
	DKAB dersi zorunlu ders olmasa almak istemem.*	4.02	1.12	Yüksek
	DKAB dersinde kendimi gergin hissederim.*	4.27	.97	Çok yüksek
	DKAB dersinin başlamasını hiç istemem.*	4.29	.97	Çok yüksek
	DKAB dersinden zevk almam.*	4.23	1.00	Çok yüksek
DKAB dersinin bir an önce bitmesini isterim.*	4.18	1.03	Yüksek	
Birinci boyut genel ortalama: Sevme		4.12	.80	Yüksek
2. Boyut	DKAB dersinde öğretmenin anlattıklarını can kulağıyla dinlerim.	4.00	1.10	Yüksek
	DKAB ders kitaplarını ilgiyle okurum.	3.65	1.18	Yüksek
	DKAB dersi ile ilgili daha çok şey öğrenmeye çabalarım.	3.77	1.14	Yüksek
	Boş zamanlarımda DKAB dersine ilişkin bir şeyler okurum.	3.20	1.21	Orta
	DKAB dersinde etkinliklere katılırım .	3.75	1.18	Yüksek
	DKAB dersinde öğrendiklerimi günlük hayatta uygulamam.	3.96	1.03	Yüksek
	DKAB dersinin ödevlerini yaparım .	4.14	.98	Yüksek
İkinci boyut genel ortalama: İlgi		3.78	.91	Yüksek
3. Boyut	DKAB dersinin benim için sıkıcı bir ders olduğunu düşünmem.	3.93	1.21	Yüksek
	DKAB dersinin önemli bir ders olduğunu düşünürüm.	4.05	1.13	Yüksek
	DKAB dersinde kendimi güvende hissederim.	3.91	1.12	Yüksek
	DKAB dersinde zorlandığımı düşünürüm.*	4.01	1.12	Yüksek
Üçüncü boyut genel ortalama: Güven		3.97	.88	Yüksek
4. Boyut	DKAB dersine diğer derslere göre daha fazla çalışırım.	2.51	1.16	Düşük
	DKAB dersini diğer derslerden daha çok severim.	2.85	1.20	Orta
	DKAB dersinin başlamasını heyecanla beklerim.	3.29	1.23	Orta
	DKAB dersinin bitmesini istemem.	3.33	1.26	Orta
Dördüncü boyut genel ortalama: İstek		2.98	1.05	Orta
5. Boyut	DKAB dersinde öğrendiklerimi günlük hayatta kullanabileceğimi düşünmem.*	4.10	1.09	Yüksek
	Gelecekteki hayatımda DKAB dersine ihtiyaç duyacağıma inanmam.*	4.16	1.14	Yüksek
	DKAB dersinin gereksiz bir ders olduğuna inanırım.*	4.34	1.05	Çok yüksek
Beşinci boyut genel ortalama: Fayda		4.20	.95	Çok yüksek
Ölçeğin bütünü genel ortalama		3.85	.74	Yüksek
*İşaretili maddeler olumsuz olduğu için ters çevrilerek hesaplanmıştır.				

Tabloda öğrencilerin "DKAB Dersi Tutum Ölçeği"nden aldıkları puan ortalamalarının (\bar{x} =3.85) yüksek, "Sevme" alt boyutunun (\bar{x} = 4.12) yüksek, "İlgi" alt boyutunun (\bar{x} = 3.78) yüksek, "Güven" alt boyutunun (\bar{x} =3.97) yüksek, "İstek" alt boyutunun (\bar{x} =2.98) orta, "Fayda" alt boyutunun (\bar{x} =4.20) çok yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulgulardan hareketle "Öğrencilerin dijital ortamlar üzerinden yapılan DKAB derslerine yönelik tutumları sevme, ilgi, güven, istek ve fayda boyutları açısından orta seviyededir." şeklindeki hipotezin sadece istek alt boyutu için doğrulandığı, diğerleri için doğrulanmadığı anlaşılmıştır. Bu durumun nedeni derslerin dijital ortamlar üzerinden yapılmasından dolayı arkadaşlarından ve öğretmenlerinden uzak kalan öğrencilerin derslere katılma isteklerinin azalması olabilir.

3.2. Bağımsız Değişkenlere İlişkin Bulgular

Tablo 2. Öğrencilerinin Dijital Ortamlar Üzerinden Yapılan DKAB Dersine Yönelik Tutumlarının Cinsiyete Göre t Testi Sonuçları

Cinsiyet	\bar{X}	ss	t-testi			
			t	sd	F	p
Kız	3.90	.67				
Erkek	3.85	.74	.725	493	1.341	.469

Çalışmada yapılan bağımsız iki örneklem t-testi sonuçlarına göre kız öğrencilerle erkeklerin puan ortalamaları arasındaki farkın ($t=.725$, $sd=493$, $p=0.469>0.05$) $p<0.05$ manidarlık düzeyinde anlamlı bulunmadığı saptanmıştır. Analiz sonuçlarından hareketle “Öğrencilerin dijital ortamlar üzerinden yapılan DKAB dersine yönelik tutumları, cinsiyete göre farklılaşmaktadır.” şeklindeki hipotezin doğrulanmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 3. Öğrencilerinin Dijital Ortamlar Üzerinden Yapılan DKAB Derslerine Yönelik Tutumlarının Ailede Covid-19 Bulaşma Durumuna Göre t Testi Sonuçları

Ailede Covid-19 bulaşma durumu	\bar{X}	ss	t-testi			
			t	sd	F	p
Evet	3.81	.67				
Hayır	3.90	.74	-1.272	493	.082	.204

Çalışmada yapılan bağımsız iki örneklem t-testi sonuçlarına göre ailesinde Covid-19 bulaşan kişi/kişiler bulunanlarla bulunmayanların puan ortalamaları arasındaki farkın ($t=-1.272$, $sd=493$, $p=0.204>0.05$) $p<0.05$ manidarlık düzeyinde anlamlı bulunmadığı saptanmıştır. Analiz sonuçlarından hareketle “Öğrencilerin dijital ortamlar üzerinden yapılan DKAB dersine yönelik tutumları, ailesinde Covid-19 bulaşan birey olma durumuna göre farklılaşmaktadır.” şeklindeki hipotezin doğrulanmadığı anlaşılmaktadır. Bunun nedeni enfekte olanların hastalığı hafif düzeyde geçirmesi dolayısıyla ailelerin çok fazla etkilenmemesi olabilir.

Tablo 4. Öğrencilerinin Dijital Ortamlar Üzerinden Yapılan DKAB Derslerine Yönelik Tutumlarının Okul Türüne Göre t Testi Sonuçları

Okul türü	\bar{X}	ss	t-testi			
			t	sd	F	p
İmam hatip ortaokulu	4.26	.55				
Düz ortaokul	3.85	.67	5.248	489.740	5.311	.000

Çalışmada yapılan bağımsız iki örneklem t-testi sonuçlarına göre imam hatip ortaokulunda öğrenim gören öğrencilerle diğerlerinin puan ortalamaları arasındaki farkın ($t=5.248$, $sd=489.740$, $p=0.000<0.05$) $p<0.05$ manidarlık düzeyinde imam hatip ortaokulunda öğrenim görenlerin lehine anlamlı bulunduğu tespit edilmiştir. Bunun nedeni imam hatip ortaokullarında öğrenim gören öğrencilerin dine karşı daha fazla ilgi duymaları olabilir.

Elde edilen bulgulardan hareketle “Öğrencilerin dijital ortamlar üzerinden yapılan DKAB dersine yönelik tutumları, okul türü değişkenine göre farklılaşmaktadır.” şeklindeki hipotezin doğrulandığı anlaşılmaktadır.

Tablo 5. Öğrencilerin Dijital Ortamlar Üzerinden Yapılan DKAB Derslerine Yönelik Tutumlarının Öğrenim Düzeyine Göre ANOVA Testi Sonuçları

<i>f, \bar{X} ve ss Değerleri</i>		ANOVA Sonuçları							
Öğrenim düzeyi	\bar{X}	ss	Var. K	KT	Sd	KO	F	p	LSD
1- İlkokul	4.27	.53	G. Arası	20.426	2	10.213	26.885	.000	1>3
2- Ortaokul	4.12	.60	G. İçi	183.105	482	.380			2>3
3- Lise	3.73	.63	Toplam	203.531	484				

Çalışmada yapılan ANOVA sonuçlarına göre DKAB dersi tutum ölçeğinden alınan puan ortalamalarının öğrenim düzeyi değişkenine göre $p<0.05$ manidarlık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği saptanmıştır ($F=26.885$; $p=0.000<0.05$). Bunun üzerine tespit edilen anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu saptamak için tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Bu amaçla öncelikle hangi post-hoc çoklu karşılaştırma tekniğinden yararlanılacağına karar verebilmek için yapılan Levene's testi sonucunda grup dağılımlarının varyanslarının homojen olduğu saptanmıştır ($LF=.723$; $p=0.48>0.05$). Daha sonra yapılan post-hoc LSD testinin sonuçlarına göre lisede öğrenim gören öğrencilerle diğerleri arasında ilkokul ve ortaokul düzeyinde öğrenim görenlerin lehine anlamlı farklılık bulunduğu ($p<0.05$), diğer gruplar arasında anlamlı farklılık oluşmadığı tespit edilmiştir. Bunun nedeni lise öğrencilerinin üniversite sınavında fazla puan kazandıran derslere daha çok yönelmeleri olabilir.

Analiz sonuçları, ilkokul ve ortaokul öğrencilerinin dijital ortamlar üzerinden yapılan DKAB derslerine yönelik tutumlarının lise düzeyinde öğrenim görenlerden daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu bulgulardan hareketle "Öğrencilerin dijital ortamlar üzerinden yapılan DKAB dersine yönelik tutumları, öğrenim düzeyine göre farklılaşmaktadır." şeklindeki hipotezin doğrulandığı anlaşılmaktadır.

Tablo 6. Öğrencilerin Dijital Ortamlar Üzerinden Yapılan DKAB Derslerine Yönelik Tutumlarının DKAB Dersi Başarı Durumuna Göre ANOVA Testi Sonuçları

<i>f, \bar{X} ve ss Değerleri</i>		ANOVA Sonuçları							
DKAB dersi başarı durumu	\bar{X}	ss	Var. K	KT	Sd	KO	F	p	Tamhane's T2
1- Kötü	2.22	1.06	G. Arası	48.501	3	16.167	43.961	.000	4>1
2- Orta	3.44	.73	G. İçi	177.259	482	.168			4>2
3- İyi	3.80	.55	Toplam	225.760	485				4>3
4- Çok iyi	4.16	.58							3>2

Çalışmada yapılan ANOVA sonuçlarına göre DKAB dersi tutum ölçeğinden alınan puan ortalamalarının DKAB dersi başarı durumuna göre $p<0.05$ manidarlık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($F=43.961$; $p=0.000<0.05$). Bunun üzerine tespit edilen anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu saptamak için tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Bu amaçla öncelikle hangi post-hoc çoklu karşılaştırma tekniğinden yararlanılacağına karar verebilmek için yapılan Levene's testi sonucunda grup dağılımlarının varyanslarının homojen olmadığı saptanmıştır ($LF= 3.737$; $p= 0.011<0.05$). Daha sonra yapılan post-hoc Tamhane's T2 testinin sonuçlarına göre DKAB dersi akademik başarı durumu çok iyi olan öğrencilerle diğerleri arasında başarı durumu çok iyi olanların lehine; DKAB dersi akademik başarı durumu iyi olan öğrencilerle orta olanlar arasında başarı durumu iyi olanların lehine anlamlı farklılık bulunduğu ($p<0.05$), diğer gruplar arasında anlamlı farklılık oluşmadığı tespit edilmiştir. Bunun nedeni akademik başarısı düşük olan öğrencilerin genel olarak derslere karşı olumsuz tutum takınmaları olabilir.

Analiz sonuçları, DKAB dersi akademik başarı durumu çok iyi olan öğrencilerin dijital ortamlar üzerinden yapılan DKAB derslerine yönelik tutumlarının başarı durumu kötü, orta ve iyi olanlardan; DKAB dersi akademik başarı durumu iyi olan öğrencilerin dijital ortamlar üzerinden yapılan DKAB derslerine yönelik tutumlarının başarı durumu orta olanlardan daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu bulgulardan hareketle “Öğrencilerin dijital ortamlar üzerinden yapılan DKAB dersine yönelik tutumları, DKAB dersi başarı durumuna göre farklılaşmaktadır.” şeklindeki hipotezin doğrulandığı anlaşılmaktadır.

Tablo 7. Öğrencilerin Dijital Ortamlar Üzerinden Yapılan DKAB Derslerine Yönelik Tutumlarının Ekonomik Düzeye Göre ANOVA Testi Sonuçları

f, \bar{x} ve ss Değerleri	ANOVA Sonuçları								
	Ekonomik düzey	\bar{x}	ss	Var. K	KT	Sd	KO	F	p
1- Alt grup	3.91	.68	G. Arası	.269	2	.135	.241	.786	Anlamlı
2- Orta grup	3.85	.73	G. İçi	278.409	498	.559			fark yok
3- Üst grup	3.79	.96	Toplam	278.678	500				

Çalışmada yapılan ANOVA sonuçlarına göre DKAB dersi tutum ölçeğinden alınan puan ortalamalarının ekonomik düzey durumuna göre $p < 0.05$ manidarlık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmadığı tespit edilmiştir ($F = .241$; $p = 0.786 > 0.05$). Bunun nedeni gelir düzeyi orta ve alt seviyede olanların internet bağlantısı ve cihaz ihtiyaçlarının hayırseverler ve ilgili kurumlar tarafından büyük oranda karşılanmış olması ya da ailelerin daha çok tarım ve hayvancılıkla geçimlerini temin etmeleri dolayısıyla salgın sürecinde işleri ile ilgili kayda değer bir problem yaşamamaları olabilir.

Analiz sonuçlarından hareketle “Din öğretiminde problem çözme becerisi kazanma amacına erişim düzeyi, sınıf düzeyine göre farklılaşmaktadır.” şeklindeki hipotezin doğrulanmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 8. Öğrencilerin Dijital Ortamlar Üzerinden Yapılan DKAB Derslerine Yönelik Tutumlarının DKAB Öğretmenlerinin Derslerde İlgi Çekici Dijital Materyal Kullanma Durumuna Göre ANOVA Testi Sonuçları

f, \bar{x} ve ss Değerleri	ANOVA Sonuçları								
	Dijital materyal kullanma durumu	\bar{x}	ss	Var. K	KT	Sd	KO	F	p
1- Evet kullanıyor	4.14	.60	G. Arası	27.090	2	13.545	26.811	.000	1>2
2- Kısmen kullanıyor	3.75	.71	G. İçi	251.588	498	.505			1>3
3- Hayır kullanmıyor	3.58	.84	Toplam	278.678	500				2>3

Çalışmada yapılan ANOVA sonuçlarına göre DKAB dersi tutum ölçeğinden alınan puan ortalamalarının DKAB öğretmenlerinin derslerde ilgi çekici dijital materyal kullanma durumuna göre $p < 0.05$ manidarlık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($F = 26.811$; $p = 0.000 < 0.05$). Bunun üzerine tespit edilen anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu saptamak için tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Bu amaçla öncelikle hangi post-hoc çoklu karşılaştırma tekniğinden yararlanılacağına karar verebilmek için yapılan Levene’s testi sonucunda grup dağılımlarının varyanslarının homojen olduğu saptanmıştır ($LF = 2.707$; $p = 0.068 > 0.05$). Daha sonra yapılan post-hoc LSD testinin sonuçlarına göre “DKAB öğretmenin canlı derslerde ilgi çekici dijital materyal kullanıyor mu?” sorusuna evet cevabı verenlerle diğerleri arasında evet cevabı verenlerin lehine; kısmen cevabı verenlerle hayır cevabı verenler arasında kısmen cevabı verenlerin lehine anlamlı farklılık bulunduğu ($p < 0.05$) tespit edilmiştir. Bunun nedeni derslerinde dijital materyal kullanan öğretmenlerin öğrencilerinin eğlenerek öğrenmeleri ve soyut konuların basitleşerek daha kolay bir şekilde öğrenilebilmesi dolayısıyla derslere karşı olumlu tutum benimsemeleri olabilir.

Analiz sonuçları, ilkokul ve ortaokul öğrencilerinin dijital ortamlar üzerinden yapılan DKAB derslerine yönelik tutumlarının lise düzeyinde öğrenim görenlerden daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu bulgulardan hareketle “Öğrencilerin dijital ortamlar üzerinden yapılan DKAB dersine yönelik tutumları, öğrenim düzeyine göre farklılaşmaktadır.” şeklindeki hipotezin doğrulandığı anlaşılmaktadır.

Sonuç ve Tartışma

Covid-19 salgını bireysel ve toplumsal hayatı derinden etkileyen bir sürecin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durum eğitim faaliyetlerine de yansiyarak daha önce yüz yüze yürütülen öğretim faaliyetlerinin alışılmış olanın aksine dijital ortamlar üzerinden yürütülmesine neden olmuştur. Bundan dolayı salgın, küresel düzeyde eğitim üzerine ele alınması gereken yeni meseleler ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda araştırmada dijital ortamlar üzerinden yürütülen DKAB derslerine yönelik öğrenci tutumları ele alınmıştır. Çalışmanın “Öğrencilerin dijital ortamlar üzerinden yapılan DKAB derslerine yönelik tutumları sevmeye, ilgi, güven, istek ve fayda boyutları açısından orta seviyededir.” şeklindeki hipotezinin sadece istek alt boyutu açısından doğrulandığı, fayda alt boyutu açısından öğrenci tutumlarının çok yüksek, diğer alt boyutlar açısından yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır. Çalışmanın “Öğrencilerin dijital ortamlar üzerinden yapılan DKAB derslerine yönelik tutumları cinsiyet, öğrenim seviyesi, ailede Covid-19’a yakalanma durumu, DKAB dersi akademik başarı durumu, ortaokul türü, ekonomik durum, öğretmenin dijital materyallerden yararlanma durumu değişkenlerine göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır.” şeklindeki hipotezinse okul türü değişkenine göre imam hatip ortaokulunda öğrenim görenlerin lehine, öğrenim düzeyi değişkenine göre ilkokul ve lise öğrencileri arasında ilkokul öğrencilerinin, ortaokul ve lise öğrencileri arasında ortaokul öğrencilerinin lehine, DKAB dersi başarı durumu değişkenine göre başarı durumu çok iyi olan öğrencilerle diğerleri arasında başarı durumu çok iyi olanların lehine; başarı durumu iyi olanlarla orta seviyede olanlar arasında başarı durumu iyi olanların lehine, DKAB öğretmenlerinin derslerde ilgi çekici dijital materyal kullanma durumu değişkenine göre “DKAB öğretmenin canlı derslerde ilgi çekici dijital materyal kullanıyor mu?” sorusuna evet cevabı verenlerle diğerleri arasında evet cevabı verenlerin lehine; kısmen cevabı verenlerle hayır cevabı verenler arasında kısmen cevabı verenlerin lehine anlamlı farklılık bulunduğu için doğrulandığı, cinsiyet, ailede Covid-19 bulaşma durumu ve ekonomik düzey değişkenleri açısından doğrulanmadığı saptanmıştır.

Bu bulgularla ilgili olarak literatüre bakıldığında öğrencilerin dijital ortamlar üzerinden yapılan DKAB derslerine yönelik tutumlarıyla ilgili farklı bir çalışmayla karşılaşılmamış, ancak yüz yüze yapılan DKAB derslerine yönelik öğrenci tutumlarıyla ilgili çeşitli araştırmaların bulunduğu görülmüştür. Bu bağlamda ilgili araştırmalar incelendiğinde öğrencilerin DKAB dersine yönelik tutum düzeylerinin Gencer tarafından alevi öğrencilerin DKAB dersine yönelik tutumlarının incelendiği çalışmada yüksek ($\rho=3.42$)⁴⁰, Tosun ve arkadaşları tarafından üstün zekâlı öğrencilerin DKAB derslerine yönelik tutumlarının incelendiği çalışmada yüksek ($\rho=3.54$)⁴¹, Arıcı tarafından ilköğretim öğrencilerinin DKAB dersi öğretmenlerine yönelik tutumlarının incelendiği çalışmada yüksek ($\rho=3.95$) düzeyde olduğu⁴², yani bu araştırmanın sonuçlarıyla örtüştüğü belirlenmiştir. Ancak Gün tarafından yapılan çalışmada çok yüksek (%98.4)⁴³, Zengin tarafından yapılan çalışmada çok yüksek ($\rho=4.22$)⁴⁴, Kaya tarafından yapılan

⁴⁰ Nevzat Gencer, “Alevi Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Karşı Tutumları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/1 (2020), 100.

⁴¹ Tosun vd., “Üstün Zekâlı Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine İlişkin Tutumlarının İncelenmesi”, 61.

⁴² İsmail Arıcı, “Öğrencilerin İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenine Yönelik Tutumları”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/2 (2007), 179.

⁴³ Gün, “İşitme engelliler ortaokulunda okuyan öğrencilerin din kültürü ve ahlak bilgisi dersine yönelik tutum ve değerlendirmeleri”, 74.

araştırmada çok yüksek (%86) düzeyde olduğu saptanmıştır.⁴⁵ Bu bulgulardan hareketle bu çalışmanın sonuçlarıyla örtüşen araştırmaların biri hariç özel gruplar üzerinde yapılması da düşünülerek öğrencilerin dijital ortamlar üzerinden yapılan DKAB derslerine yönelik tutumlarının bir düzey düştüğü söylenebilir.

Çalışma sonuçları cinsiyet değişkeni açısından değerlendirildiğinde Çakmak,⁴⁶ Kaya,⁴⁷ Tosun ve arkadaşları⁴⁸ tarafından yapılan araştırmalarda kız ve erkek öğrencilerin DKAB derslerine yönelik tutumlarının anlamlı olarak farklılaşmadığı için bu çalışmayla örtüştüğü görülmektedir. Öte yandan Arıcı'nın çalışmasında kızların,⁴⁹ Gencer⁵⁰ ve Zengin'in⁵¹ çalışmalarındaysa erkeklerin lehine anlamlı bir farklılaşma tespit edilmiştir.

Çalışma sonuçları öğrenim düzeyi değişkeni açısından incelendiğinde Arıcı'nın çalışmasında 6. ve 7. sınıf öğrencilerinin DKAB öğretmenine yönelik tutumlarında anlamlı bir farklılık yokken⁵² Zengin,⁵³ Çakmak,⁵⁴ Gencer,⁵⁵ Kaya,⁵⁶ Tosun ve arkadaşları⁵⁷ tarafından yapılan çalışmalarda bu çalışmayı destekler nitelikte sınıf seviyesi arttıkça DKAB dersi tutumlarının düştüğünü gösteren bulgularla karşılaşmıştır. Bunun nedeni özellikle ortaöğretim öğrencilerinin bir üst öğrenimlerinde istedikleri okullarda öğrenim görmeyi amaçlayarak girdikleri sınavlarda daha çok puan kazandıran derslere yönelmeleri olabilir.

Çalışma sonuçları sosyoekonomik düzey değişkeni açısından incelendiğinde Kaya,⁵⁸ Gencer,⁵⁹ Zengin,⁶⁰ Tosun ve arkadaşları⁶¹ tarafından yapılan araştırmalarda bu çalışmayı destekler nitelikte sosyoekonomik gelir durumu bakımından alt, orta ve üst gruplar arasında öğrencilerin DKAB derslerine yönelik tutumlarının anlamlı olarak farklılaşmadığı saptanmıştır.

Çalışma sonuçları DKAB dersi başarı durumu değişkeni açısından ele alındığında Kaya,⁶² Gencer⁶³ ve Zengin'in⁶⁴ araştırmalarında DKAB dersi başarısına göre öğrencilerin tutumlarının anlamlı olarak değiştiği tespit edilmiştir. Söz konusu çalışmalarda bu araştırmayı destekler nitelikte başarı durumu iyi ya da çok iyi olan öğrencilerin lehine anlamlı farklılık saptanmıştır.

⁴⁴ Zengin, "Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi", 284.

⁴⁵ Kaya, "İlköğretim ve Ortaöğretim Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Karşı Tutumları", 43.

⁴⁶ Çakmak, "Lise Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programına Yönelik Tutumlarını Etkileyen Faktörler", 1026.

⁴⁷ Kaya, "İlköğretim ve Ortaöğretim Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Karşı Tutumları", 53.

⁴⁸ Tosun vd., "Üstün Zekâlı Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine İlişkin Tutumlarının İncelenmesi", 62.

⁴⁹ Arıcı, "Öğrencilerin İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenine Yönelik Tutumları", 181.

⁵⁰ Gencer, "Alevi Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Karşı Tutumları Üzerine Bir Değerlendirme", 100.

⁵¹ Zengin, "Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi", 285.

⁵² Arıcı, "Öğrencilerin İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenine Yönelik Tutumları", 182.

⁵³ Zengin, "Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi", 286.

⁵⁴ Fatih Çakmak, "Lise Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programına Yönelik Tutumlarını Etkileyen Faktörler", *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi* 11/4 (2018), 1033.

⁵⁵ Gencer, "Alevi Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Karşı Tutumları Üzerine Bir Değerlendirme", 101.

⁵⁶ Kaya, "İlköğretim ve Ortaöğretim Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Karşı Tutumları", 54.

⁵⁷ Tosun vd., "Üstün Zekâlı Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine İlişkin Tutumlarının İncelenmesi", 64.

⁵⁸ Kaya, "İlköğretim ve Ortaöğretim Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Karşı Tutumları", 57.

⁵⁹ Gencer, "Alevi Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Karşı Tutumları Üzerine Bir Değerlendirme", 102.

⁶⁰ Zengin, "Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi", 287.

⁶¹ Tosun vd., "Üstün Zekâlı Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine İlişkin Tutumlarının İncelenmesi", 66.

⁶² Kaya, "İlköğretim ve Ortaöğretim Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Karşı Tutumları", 66.

⁶³ Gencer, "Alevi Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Karşı Tutumları Üzerine Bir Değerlendirme", 105.

⁶⁴ Zengin, "Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi", 294.

Çalışma sonuçları DKAB öğretmenlerinin canlı derslerde dijital materyal kullanma durumu değişkeni açısından ele alındığında doğrudan karşılaştırma yapılabilecek bir araştırmaya rastlanmamıştır. Ancak Kaya,⁶⁵ Gencer⁶⁶ ve Zengin⁶⁷ tarafından yapılan araştırmalarda bu çalışmada görüldüğü gibi DKAB öğretmenlerinin ders işleme yöntemini beğenen öğrencilerin lehine derse karşı tutumlarının anlamlı olarak farklılaştığı saptanmıştır.

Çalışma sonuçları okul türü ve ailesinde Covid-19 bulaşan kişi bulunma durumuna göre incelendiğinde literatürde bu değişkenlerle karşılaştırma yapılabilecek herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Araştırma sonuçları ilgili literatür çerçevesinde değerlendirildiğinde alan yazınla büyük oranda benzerlik gönderdiği, sadece DKAB dersine yönelik tutum puan ortalamalarının bir düzey aşağı düştüğü ifade edilebilir. Bu sonuçlar çerçevesinde şu önerilerin dikkate alınması gerektiği söylenebilir:

DKAB dersinin genel eğitimin amaçlarına hizmet eden birtakım özel hedefleri bulunmaktadır. Bu hedeflere ulaşılmasında en belirleyici etmen dersin öğretmenidir. Nitekim öğretmenin gerek ahlakî davranışları, gerekse de meslekî becerileri öğrencilerin derse karşı tutumlarını etkileyebilmektedir. Derse yönelik tutum ve başarı arasındaki ilişki düşünüldüğünde öğretmenlerin dijital ortamlar üzerinden yürütülen DKAB derslerini eğitim teknolojilerine hâkim olarak ilgi çekici hale getirebilmesi oldukça önemlidir. Bu bakımdan geleneksel yöntemlerle yürütülen din öğretiminin artık yeterince işlevsel olamadığı söylenebilir. O halde DKAB öğretmenlerinin din öğretimi teknolojisi hususunda bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi elzemdir.

Salgın süreci öğretim faaliyetlerinin yürütülmesi sırasında ani ve beklenmedik bir problemin ortaya çıkabileceğini bir kez daha gözler önüne sermiştir. Bu nedenle öğretmen ve öğrencilerin yeni duruma uyum sağlamasını, problem durumunda doğru bir yaklaşım tarzı benimsemesini sağlayacak beceriler kazanmaları oldukça önemli görülmektedir. Dolayısıyla lisans eğitimi ve hizmet içi eğitimler yoluyla öğretmenlerin problem çözme becerisi kazanmaları ve bu yetkinliği daha üst düzeylere taşımaları için çalışılmalı ve öğretmenler de edindikleri bu beceriyi öğrencilerine aktarmak için çaba göstermelidir.

Kaynakça

- Allport, Gordon Willard. "Attitudes". *Reading in Attitude Theory and Measurement*. ed. Martin Fishbein. 1-14. New York: John Wiley&Sons, 1967.
- Alpan Bangir, Gülgün. "Görsel Okuryazarlık ve Öğretim Teknolojisi". *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 5/2 (Haziran 2008), 74-102.
- Altaş, Nurullah. "Türkiye'de Dinî Yükseköğretim Alanında Uzaktan Eğitimle İlgili Algı Sorunları ve İLİTAM Uygulamaları". *Değerler Eğitimi Dergisi* 14/31 (Haziran 2016), 7-42.
- Arıcı, İsmail. "Öğrencilerin İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenine Yönelik Tutumları". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/2 (2007), 169-189.
- Baltacı, Ali - Coşkun, Mehmet Kamil. "Din Kültürü Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Mesleğe Tutumları ile Eğitime Olan İnançları Arasındaki İlişki". *Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/14 (Güz 2019), 469-487. <https://doi.org/10.33931/abuifd.560674>
- Büyüköztürk, Şener. *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2012.

⁶⁵ Kaya, "İlköğretim ve Ortaöğretim Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Karşı Tutumları", 70.

⁶⁶ Gencer, "Alevi Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Karşı Tutumları Üzerine Bir Değerlendirme", 109.

⁶⁷ Zengin, "Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi", 296.

- Can, Ertuğ. "Coronavirüs (Covid-19) Pandemisi ve Pedagojik Yansımaları: Türkiye'de Açık ve Uzaktan Eğitim Uygulamaları". *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi* 6/2 (Nisan 2020), 11-53.
- Çakmak, Fatih. "Lise Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programına Yönelik Tutumlarını Etkileyen Faktörler". *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi* 11/4 (2018), 1019-1069.
- Çınar, Fatih. "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni Adaylarının Öğretim Amaçlı Teknolojiyi Kullanma ve Materyal Geliştirme Tutum ve Özgüvenleri Üzerine Bir Araştırma". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (Aralık 2014), 115-139.
- Demir, Rıdvan. "Sanal Gerçeklik Gözlüğüne Dayalı Din Öğretimine Yönelik Öğretmen Adaylarının Tutumu". *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/1 (2019), 847-861.
- Gashi, Feim. "Koronavirüse Yakalanmış Kişilerde Tedavi Döneminde Dini Başa Çıkmanın Etkisi". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (2020), 511-535.
- Gencer, Nevzat. "Alevi Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Karşı Tutumları Üzerine Bir Değerlendirme". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/1 (2020), 85-118.
- Göksu, İdris - Koçak, Ömer. "Öğretmen Adaylarının Öğretim Teknolojilerine Yönelik Metaforik Algıları". *Journal of Instructional Technologies and Teacher Education* 9/2 (Aralık 2020), 125-143.
- Gün, Ayşegül. "İşitme engelliler ortaokulunda okuyan öğrencilerin din kültürü ve ahlak bilgisi dersine yönelik tutum ve değerlendirmeleri: Amasya ve Samsun örneği". *Journal of Divinity Faculty of Hitit University* 14/28 (2015), 61-92.
- Güncel Türkçe Sözlük. Erişim 05 Şubat 2021. <https://sozluk.gov.tr>
- Gürer, Banu - Arslan, Nursel. "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Eğitsel Oyun Yöntemi ile Öğretimin Öğrenci Başarısına ve Derse Tutumuna Etkisi". *Değerler Eğitimi Dergisi* 15/34 (2017), 87-127.
- Hargreaves, Andy. "Presentism, Individualism, and Conservatism: The Legacy of Dan Lortie's Schoolteacher: A Sociological Study". *Curriculum Inquiry* 40/1 (2010), 143-154.
- Icek, Ajzen. *Attitudes, Personality and Behavior*. London: McGraw-Hill Education, 2005.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*. Ankara: Nobel Yayınları, 32. Baskı., 2017.
- Kaya, Mevlüt. "İlköğretim ve Ortaöğretim Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Karşı Tutumları". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/12-13 (2001), 43-78.
- Korkmaz, Mehmet. *Din Öğretimi Teknolojisi ve Materyal Geliştirme*. Kayseri: Tezmer Yayın, 2014.
- MEB. *Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri*. Ankara: Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, 2017.
- Myers, David G. *Social Psychology*. New York: The McGraw-Hill Companies Inc., 1996.
- Özdamar, Kazım. *Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Eskişehir: Kaan Kitabevi, 2003.
- Özdemir, Şuayip - Çelik, Rahime. "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Tutum Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (2017), 7-20.
- Paksoy, Hacı Mustafa. "Covid-19 Pandemisi ile Oluşan Korku ve Davranışlara İnançın Etkisi Üzerine Bir Araştırma: Türkiye Örneği". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 10/2 (2020), 135-155. <https://doi.org/DOI:10.47147/ksuiibf.798354>
- Petty, Richard E. *Attitudes and Persuasion: Classic and Contemporary Approaches*. New York: Routledge, 2018.
- Reise, Robert A. - Ely, Donald P. "Tanımlamaların Yansıttığı Biçimiyle Eğitim Teknolojisi Alanı". çev. Muhammet Kemal Karaman. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4/2 (Aralık 2002), 43-56.
- Riggio, Ronald E. *Introduction to Industrial-Organizational Psychology*. New York: Routledge, 2017.
- Sami, Said vd. "Covid-19 Sürecinde Gençlerde Hayatın Anlamına Yönelik Değişim ve Dönüşümler". *İlahiyat Akademi* 12 (2020), 217-256.

- Sever, Melih - Özdemir, Seyhan. "Koronavirüs (COVID-19) Sürecinde Öğrenci Olma Deneyimi: Bir Fotoses (Photovoice) Çalışması". *Toplum ve Sosyal Hizmet* 31/4 (2020), 1653-1679.
- Sofuoğlu Kılıç, Nilgün. "Covid-19 Küresel Salgınına Eko-Dini Tepkiler: Çevre Hareketleri Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme". *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 3/1 (2020), 116-127.
- Stronge, James H. *Qualities of Effective Teachers*. New York: ASCD, 2018.
- Tarman, Bülent - Baytak, Ahmet. "Teknolojinin Eğitimdeki Yeni Rolü: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Bakış Açıları". *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10/2 (2011), 891-908.
- Taşkın, Osman. "Gençlere Göre İdeal Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 7/4 (2018), 2551-2568.
- Tavşancıl, Ezel. *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*. Ankara: Nobel Yayınları, 5. Basım., 2014.
- Thurstone, Louis Leon. "Attitudes Can Be Measured". *Reading in Attitude Theory and Measurement*. ed. Martin Fishbein. 77-89. New York: John Wiley&Sons, 1967.
- Tosun, Cemal vd. "Üstün Zekâlı Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine İlişkin Tutumlarının İncelenmesi". *Amasya İlahiyat Dergisi* 15 (2020), 43-76.
<https://doi.org/10.18498/amailad.788278>.
- Turan, Emine. "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Bilgisayar Teknolojilerini Kullanım Düzeylerine İlişkin Görüşleri". *Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/2 (Kasım 2012), 23-41.
- Vogt, William Paul. *Quantitative Research Methods for Professionals in Education and Other Fields*. Columbus: Allyn - Bacon, 2006.
- Zengin, Mahmut. "Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi". *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/25 (2013), 271-301.